
ВОРОНОВА Н.С.,
кандидат філософських наук,
доцент, кафедра культурології,
естетики та історії,
ЗВО «Донбаський державний
педагогічний університет»
(м. Слов'янськ),
м. Слов'янськ, Україна

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті досліджується застосування культурологічного підходу в практиці сучасної вищої освіти. Відмічено нові аспекти впровадження культурологічного підходу, як от: цілісний вияв професійних та особистісних компонентів розвитку майбутніх фахівців; відновлення та підтримка цієї цілісності шляхом збереження балансу у співвідношенні «цивілізація – культура»; цивілізаційно-культурологічна парадигма, що визначає гуманітарний вектор розвитку освіти. Культурологічний підхід виступає методом проектування освіти, в центрі якої – особистість. Використання культурологічного підходу у вищій школі надає можливості її модернізації, стимулює розуміння еволюції освітньої сфери як культурного феномена, що відповідає тенденціям і динаміці сучасної соціокультурної практики.

Ключові слова: культурологічний підхід, вища школа, особистість, культура, цивілізація, професійність, людина, гуманітарний вектор.

В статье исследуется применение культурологического подхода в практике современного высшего образования. Отмечены новые аспекты внедрения культурологического подхода, такие как: целостное проявление профессиональных и личностных компонентов развития будущих специалистов; восстановление и поддержка этой целостности путем сохранения баланса в соотношении «цивилизация – культура»; цивилизационно-культурологическая парадигма, определяющая гуманитарный вектор развития образования. Культурологический подход выступает методом проектирования образования, в центре которого – личность. Использование культурологического подхода в высшей школе предоставляет возможности ее модернизации, стимулирует понимание эволюции образовательной сферы как культурного феномена, соответствует тенденциям и динамике современной

социокультурной практики.

Ключевые слова: культурологический подход, высшая школа, личность, культура, цивилизация, профессионализм, человек, гуманитарный вектор.

The urgency of the problem is due to the intensive introduction of traditional and new approaches to educational systems, which is becoming an important tool for vocational training. The article seeks to open the application of the cultural approach in the practice of higher education. Culturological approach was found to be the most complete realization in the concept of professional culture of pedagogical staff (V. Andreev, A. Barabanshchikov, E. Bondarevskaya, N. Bordovskaya, M. Bukach, L. Viktorova, V. Vorontsova, A. Garmash, V. Grinev, L. Zanina, E. Zakharchenko, T. Ivanova, I. Isaev, V. Kozyrev, I. Kolesnikova, G. Kornetov, A. Kochstov, G. Kuznetsov, N. Kuzmina, S. Kulnevich, S. Mutsinov, E. Orlov, A. Rean, G. Ryzh, O. Rudnitskaya, V. Slastonin, E. Shiyanov and others). The newest aspects of the implementation of the cultural approach are noted. First, a holistic manifestation of professional and personal components in the development of future professionals. For higher education, they determine their main goal, aimed at the development and self-development of a holistic human culture as a professionally competent, free, humane, spiritual, creative personality. Secondly, the restoration and maintenance of the stated integrity by preserving the balance in the relation between the concepts of «civilization – culture». The civilization component of the content of culture is more mobile. It is variable compared to the spiritual component, which is characterized by greater stability and stability. Thirdly, the civilization-culturological paradigm, which defines the humanitarian vector of development of education, is substantiated. Humanization greatly expands the research and applied boundaries, promotes the development of a panoramic, multidimensional view and polysystem explanation of the whole essence of cultural problems, values, components of modern education. According to the results of the study, it was concluded that the cultural approach is a method of designing education, in the center of which is a person. It expands the boundaries of design, helps the subjects of educational activity determine innovative, qualitative, value tasks, stimulates the adoption of large-scale, creative decisions. As a methodological tool, cultural approach determines the priority of cultural-centered consideration of most of the phenomena of human existence. Promising is the use of the cultural approach in high school, which provides opportunities for its modernization, stimulates understanding of the evolution of the educational sphere as a cultural phenomenon, corresponds to the trends and dynamics of contemporary socio-cultural practices.

Key words: cultural approach, higher school, personality, culture, civilization, professional, person, humanitarian vector.

Постановка проблеми. Культурологія освіти визначає підходи, в яких оновленню підлягає більшість її компонентів: уявлення, які розкривають нові смисли освіти та її організації; дидактичні принципи, що відбивають альтернативні культурні ідеї, створюючи сучасний контекст функціонування в освіті; нові полісистемні простори, в які включаються інновації та альтернативні форми. Культурологічний підхід до вирішення проблем освіти є саме таким.

Стратегічні принципи освіти чітко сформульовано у Конституції України, національній Державній програмі «Освіта» та розроблених на їх основі Законах «Про освіту» і «Про вищу освіту». Ними визначено принципи пріоритетності освіти як процесу трансляції соціально значущого культурного досвіду людства, демократизації освіти як толерантності стосунків суб'єктів педагогічного процесу, гуманізації та гуманітаризації освіти як антропологічної орієнтації освітнього змісту, національної спрямованості освіти як її невіддільності від національного ґрунту.

Сучасною системою вищої професійної освіти задаються методологічні, змістові та технологічні параметри фахової компетентності на всіх її рівнях, формується професійне мислення і культура майбутнього спеціаліста для всіх сфер суспільного життя. Нові

підходи до забезпечення якості підготовки відображають розуміння залежності соціальних перспектив від особистісних потенціалів студента вищої школи, що актуалізуються та розвиваються його неперервною професійною освітою на профорієнтаційному, фундаментальному професійному і післядипломному етапах та самовдосконалюються впродовж життя.

Критична переоцінка устояних науково-теоретичних і практичних систем виховання, потреба в нових педагогічних ідеях привели до поглибленої розробки низки методологічних питань педагогіки й філософії освіти, найважливішими з яких є пізнання освітнього процесу з позицій культурологічного підходу й погляд на педагогіку як феномен культури. Повернути педагогіку в контекст культури означає повернути її до людини, зрозуміти її місце в культурі. Пропонуваний підхід залежно від дослідницьких цілей може застосовуватися в контексті філософської, культурної, психологічної, педагогічної антропології, а також історії культури й мистецтвознавства. З одного боку, він може тяжіти до філософії, антропології, психології, з іншого боку – безпосередньо реалізуватися в педагогіці. Культурологічний підхід виступає методом проектування освіти, що центрована на людині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Культурологічний підхід

знайшов найбільш повну реалізацію в концепції професійної культури педагогічних кадрів (В. Андрєєв, А. Барабанщиков, И. Бенін, Є. Бондаревська, Н. Бордовська, М. Букач, Л. Вікторова, В. Воронцова, О. Гармаш, В. Гриньова, Л. Заніна, Є. Захарченко, Т. Іванова, І. Ісаєв, В. Козирєв, І. Колеснікова, Н. Комар, Г. Корнетов, А. Кочстов, Г. Кузнецов, Н. Кузьміна, С. Кульневич, С. Муцинов, Е. Орлова, І. Пальшкова, Н. Постюлак, А. Реан, Г. Різз, О. Рудницька, Ю. Сенько, В. Серіков, В. Сластьонін, Є. Шиянов та ін.).

Культурологічна освіта як складова цілісного процесу навчання і виховання спирається на підходи та принципи, визначені теоретиками і практиками педагогіки вищої школи, зокрема А. Алексюком [1], В. Галузинським [2], І. Зязюном [3].

Останнім часом розробляється проблема педагогічного забезпечення культурологічного складника у підготовці майбутніх фахівців (Г. Ареф'єва, М. Добрускін, Н. Ничкало, Є. Пашков, С. Ставицький, В. Шубін, О. Романовський, Л. Товажнянський). Дослідників цікавлять теоретико-методологічні та дидактичні аспекти культурологічної підготовки учнівської молоді (Г. Васянович, В. Виноградов, В. Вулих, Г. Дегтярьова, О. Музальов, Г. Онкович), питання культурологічного змісту освіти (З. Донець, Л. Руденко), інформаційного і методичного забезпечення культурологічних курсів (В. Виткалов, М. Митровка, Л. Зеліско), запровадження новітніх технологій навчання (Л. Азарцева, Л. Гаврилова, О. Шевнюк, А. Шевцов), конкретно-фахової спрямованості культурологічної підготовки (З. Скринник, З. Гіптерс).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Відсутність цілісних, систематизованих досліджень використання культурологічного під-

ходу у вищих навчальних закладах зумовили **мету** статті: виявити й схарактеризувати особливості впровадження культурологічного підходу в практиці сучасної вищої школи.

Виклад основного матеріалу. Опора на етимологію поняття «культурологія» (*cultura i logos*), що включає два основних значення – знання про культуру та теорію культури, дозволяє визначити головні підстави («точки опори») культурологічного підходу в педагогіці, розглядаючи культуру і як джерело цілісної освіти (змісту), і як метод її дослідження та проектування. В. Руденко вказує на такі важливі культурологічні характеристики, які необхідно враховувати при дослідженні педагогічних процесів: науки про культуру – інтегративні науки; галузь культурологічного знання досить розвинена; культурологічні узагальнення включають філософський і загальнонауковий, теоретичний і емпіричний рівень; сукупність наук про культуру розглядається як методологічна основа, джерело, метод дослідження і проектування змісту.

У сучасній теорії й практиці освіти чітко простежується тенденція не тільки пошуків нових підходів до її організації, але й адекватного сучасній культурі й науці розуміння її культурних особливостей і механізмів. Моделюючи образ випускника вищого навчального закладу, більшість учених єдина в тому, що це – людина культури, вільна, гуманна, духовна й творча особистість, яка здатна варіативно мислити, орієнтуватися в соціокультурному середовищі, що змінюється, яка прагне творчої самореалізації й саморозвитку в просторі культури. Все це спонукає дослідників до проектування освіти, розробки інноваційних підходів і моделей, які б максимально відповідали новому типу культури.

Культурологічний підхід уключає цивілізаційно-культурологічну парадигму, відповідно до якої культурологічна спрямованість визначає гуманітарний вектор розвитку освіти, підтримуючи та відновлюючи цілісність освіти шляхом збереження балансу у співвідношенні цивілізація – культура. Цивілізаційний компонент змісту культури більш рухливий, він більш мінливий порівняно з духовним компонентом, який характеризується більшою стабільністю і стійкістю. Культурологічний підхід актуалізує завдання визначення статусу елементів змісту освіти не тільки для значень і цінностей (поставлену ще О. Леонтьєвим), але і надання значенням і сенсам підстави для включення їх у структуру змісту [4, с. 146-147].

Культурологічний підхід в умовах вищої школи виявляє нові аспекти, виступаючи в якості чинника цілісності, що об'єднує професійні та особистісні компоненти розвитку студентів. Так, у концепціях гуманітаризації вищої освіти (І. Зязюн, В. Козирев, І. Котова, В. Кремень, Ю. Сенько, Є. Шиянов та інші) його реалізація передбачає оволодіння студентами гуманітарною культурою – «оптимальною сукупністю загальнолюдських ідей і цінностей, професійно-гуманістичних орієнтацій і якостей особистості, універсальних способів пізнання і творчих дій» (В. Шиянов) [5, с. 82]. При цьому на відміну від класичної «людини освіченої», підготовку якої обмежено засвоєнням досягнень цивілізації, необхідних для майбутньої професійної діяльності, «людина культури» поєднує як професійні, так і особистісні якості – два тісно взаємопов'язані боки освіти. Для вищої школи вони визначають головну її мету, спрямовану на розвиток і саморозвиток цілісної людини культури як професійно компе-

тентної, вільної, гуманної, духовної, творчої особистості.

Г. Кутузова, в сучасній культурологічній освіті, виділяє наявність низки негативних факторів і суперечностей, які мають соціально-культурний характер: «зниження якості освіти через «культурне старіння» змісту і форм, порушення принципу їх культуровідповідності; недостатність культуромісткості змісту освіти, домінування «знаннєвого» підходу на шкоду «ціннісного»; недооцінка взаємодії освіти й культури, невміння вчителів застосовувати культурологічні методи навчально-виховної діяльності; низька культурна грамотність переважної більшості випускників шкіл, які в подальшому житті не здатні забезпечити культуру сучасного виробництва, високу якість життєдіяльності» [6, с. 9].

Освіта в контексті культури, «крізь призму поняття культури» може розглядатися як: феномен культури; засіб досягнення культури; частина культури, її підсистема; відносно незалежна система, ізоморфна культурі; результат культури; мета культури у вигляді зразка культури (ідеалу) – освіта людини культури; цінність з точки зору суб'єктів культури (особистості, суспільства, держави); вид культурної діяльності (гуманітарний); культурний процес (суб'єктність); культурний зміст (артефакти, імчання, цінності, сенси); культурні компоненти (духовний, соціальний, технологічний); культурні сенси (когнітивний, ціннісний, регулятивний); культурне середовище (інтеграція); культурні засоби (підтримка, мотивація, діалог, співпраця, рефлексія); культурні основи (прояви) особистості (суб'єктність – свобода, індивідуальність, творчість); культурні особистісні процеси (саморозвиток, самовизначення, самоактуалізація, сенсопошук, сенсоосвіта).

Наведені культурологічні характеристики дають можливість цілісно реконструювати освіту в контексті культури з урахуванням її аспектних, об'єктних і предметних рівнів представлення, ціннісно-сенсових, структурно-функціональних та інших основних компонентів [4, с. 150-151].

Висновки та перспективи подальших розвідок напреду. Культурологічний підхід значно розширює дослідницькі і прикладні межі, сприяє розробці панорамного, багатовимірного погляду і полісистемного пояснення всієї сутності культурних проблем, цінностей, компонентів сучасної освіти. Культурологічний підхід стимулює розуміння еволюції освітньої сфери як культурного феномена, що відповідає тенденціям і динаміці сучасної соціокультурної ситуації. Він розширює межі проектування, допомагає суб'єктам освітньої діяльності визначати інноваційні, якісні, ціннісні завдання, стимулює прийняття масштабних, творчих рішень і як методологічний засіб обумовлює пріоритетність культуроцентричного розгляду більшості явищ людського буття.

Спроби, спрямовані на вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх культурологів, здійснені у недалекому минулому, не дали бажаних результатів. Впровадження нових форм традиційного навчання в систему освіти побудованої на консервативних уявленнях, розповсюдження докладних методичних вказівок, рекомендацій і дидактичних прийомів з метою вдосконалення існуючої системи виявилися малоефективними. Нові компоненти освіти, що певною мірою розширюють її культуромісткість, випадково впровадженні на непідготовлений ґрунт, здебільшого достатньо швидко розчиняються у традиційному змісті, втрачають інноваційність,

виявляються несприйнятими. Та й сам процес «впровадження» – ознака технократичного способу мислення і дії, що є показником існуючого синдрому консервативного сциентизму освіти, який в дійсності не сумісний з культурологією освіти. В сучасному культурно-освітньому просторі вона має бути за своїм змістом людинотворчою, культуровідповідною, тобто творчою, різноманітною, нестандартною, індивідуальною, такою, що реалізує в кожній конкретній освітній ситуації, по-перше, весь культурний, а не лише інформаційно-науковий ресурс, по-друге, особистий творчий потенціал магістранта.

Суттєвими недоліками сучасного етапу розвитку освіти є те, що, як і в попередній період, домінуючим у загальноосвітній і вищій школі залишається «знаннєвий» підхід, що знаходить вираження у традиційних дидактичних принципах науковості, наочності, систематичності, послідовності тощо. Ці ознаки характеризують класно-дисциплінарну модель освіти, яка є культуровідповідною історичним умовам XVII-XVIII століття та епохи Просвітництва і зазнала у сьогоденні лише незначних модифікацій. Наука, культура, освіта нині стали іншими: інтегрованими, дифузними, полісистемними, контекстними. Це потребує відмови від некультуровідповідних принципів «предметного» структурування освіти, пов'язаної з неабиякими труднощами. Педагогічному загалу надто складно визнати «знаннєву» неефективність педагогічної праці.

Сучасна освіта залишається традиційною, відчуженою від дитини. Індивідуалізація скоріше декларується, ніж практично реалізується, особистий інтерес учня не є визначальним. Через домінування у загальноосвітній

і вищій школі «знаннєвого» підходу у змісті, методах і способах освітнього процесу переважає орієнтація на передачу (трансляцію) готових знань у традиційних інформаційно-лекційних формах. Вирішення нових змістових завдань, таких як підвищення культурного рівня учнів, призводить до стереотипного «окультурювання» шляхом трансляції посередньої культурологічної інформації. Культуру частина педагогів вбачає в естетиці поведінки та побуту, поєднанням якої з формами викладання і стилем спілкування намагаються вирішити проблему освоєння культурних здобутків.

Розуміння освіти як культурного феномена, її еволюційних тенденцій потребує кардинального оновлення змісту педагогічної освіти. Об'єктивні зміни вимог до особистості педагога, до культурного змісту освіти, параметрів і критеріїв якості, вимагає оцінки не лише соціальних, педагогічних, психологічних виявів процесів, які від-

буваються в освітній сфері, але й визначення культурних (якісних і ціннісних) аспектів її функціонування. В даному контексті змінюються завдання фахової підготовки майбутнього магістра культурології, здатного створити умови для творчого, культурного росту і саморозвитку вихованців. Такі завдання не вирішуються простим введенням в розклад навчальних закладів спеціальних курсів, практикумів, як, наприклад, «філософія культури», «соціокультурна діяльність», продовженням строків навчання чи впровадженням нестандартних форм традиційної освіти (творчих майстерень, театралізованих занять тощо), які лише частково відбивають ідеї культурологічного підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України : Історія. Теорія / А. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 558 с.
2. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні / В. Галузинський, М. Євтух. – К. : ІНТЕЛ, 1995. – 168 с.
3. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії / І. Зязюн, Г. Сагач. – К. : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 30 с.
4. Руденко В.Н. Культурологические основы целостности содержания высшего образования : дис... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Руденко Виктория Николаевна. – Ростов на Дону : РГУ, 2003. – 448 с.
5. Шиянов Е.Н. Гуманизация профессионального становления педагога / Е.Н. Шиянов // Педагогика. – 1991. – № 9. – С. 80-84.
6. Кутузова Г.І. Актуальні проблеми культурологічної підготовки студентів університетів / Г. І. Кутузова // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. РОЗДІЛ І. Філософська антропологія та філософія культури. №19, 2009. С. 9-12.

TRANSLITERATION OF REFERENCES:

1. Aleksiuk, A.M. (1998). *Pedahohika vyshchoi osvity Ukrainy: Istorii. Teoriia* [Pedagogics of Higher Education of Ukraine: History. Theory]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
2. Haluzynskiy, V.M., Yevtukh, M.B. (1995). *Osnovy pedahohiky ta psykholohii vyshchoi shkoly v Ukraini* [Fundamentals of Pedagogy and Psychology of Higher Education in Ukraine]. Kyiv: INTEL [in Ukrainian].
3. Ziazun, I.A., Sahach H.M. (1997). *Krasa pedahohichnoi dii* [The beauty of pedagogical action]. Kyiv: Ukrainsko-finskyi instytut menedzhmentu i biznesu [in Ukrainian].
4. Rudenko, V.N. (2003). *Kulturologicheskie osnovy celostnosti sodержaniya vysshego obrazovaniya* [Culturological basis of the integrity of the content of higher education]. Doctor's thesis. Rostov na Donu : RGU [in Russian].
5. SHiyarov, E.N. (1991). *Gumanizaciya professionalnogo stanovleniya pedagoga* [Humanization of the professional development of the teacher]. *Pedagogika – Pedagogy*, 9, 80-84 [in Russian].
6. Kutuzova, H.I. (2009). *Aktualni problemy kulturolohichnoi pidhotovky studentiv universytetiv* [Actual problems of culturological preparation of university students]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky – Scientific herald of the Volyn National University named after Lesia Ukrainka*, 19, 9-12 [in Ukrainian].

CULTUROLOGICAL APPROACH TO HIGHER SCHOOL

Voronova N.S.,

Candidate of Philosophy, Associate Professor, Department of Culturology,
Aesthetics and History, ZOO «Donbas state pedagogical university» (Slavyansk),
Slavyansk, Ukraine